

L'orgue i la literatura organística en l'obra d'Higini Anglès i en les aportacions posteriors a la seva mort

JOSEP CLIMENT

Em plau enormement, i ho agraeixo als organitzadors, de tenir un lloc entre els ponents d'aquest congrés «Higini Anglès i la Musicologia Hispànica», per moltes raons, i no és la més petita de totes el fet de poder retre homenatge, juntament amb mossèn Anglès, al primer musicòleg valencià, al descobridor i primer editor d'unes obres de l'insigne Joan Baptista Comes. Ell ens deixà moltes transcripcions de música de la seu de València, per tal de donar a conèixer la veritable història de la música espanyola; i en aquest quefer som. En 1888, ara fa cent anys, Joan Baptista Guzmán deixava el mestratge de la seu valentina i venia a Barcelona, a Montserrat, on restà com a Manuel M. de la Immaculada Concepció Guzmán, des del 15 de novembre del 1888, data en què renuncià a favor del Capítol de la seu a tots els seus drets catedralicis, d'acord amb l'antic codi de dret canònic.

Des de la publicació d'aquells dos volums d'obres de Comes en 1888, ara fa cent anys, fins a avui, el món hispànic musicològic és talment una altra cosa. I no solament ha canviat totalment el món de la musicologia hispànica en aquest primer centenari de la naixença d'Anglès, sinó que, a més, és obvi per a tothom que la musicologia espanyola d'aquests darrers anys ha tingut un gran conreu i un gran desenvolupament en tot el territori nacional. No cal cantar les glòries de cap regió especial. Diguem que tot Espanya s'ha vist envaïda per la dedicació, més o menys plena, d'alguns musicòlegs. Des de Galícia fins a les illes Canàries, hem vist com s'han produït fruits ben assaonats. Caldria buscar l'arrel d'aquesta vitalitat musicològica.

Tothom sap també que no és gaire fàcil de posar fites a qualsevol de les activitats de l'home. Si aquestes activitats tenen relació amb el desenvolupament de moltes persones, la dificultat s'engrandeix i tots coneixem la impossibilitat de posar límits a la major part de les èpoques de la humanitat: el barroc, el classicisme, etc. *Tot sensus quod capita.*

Buscar i assenyalar fites, en el canvi musicològic espanyol, tampoc no és gaire fàcil. Jo ho he pensat molt i voldria exposar uns possibles fets, que ens poguessin ajudar a entendre el desenvolupament musicològic i la proliferació de publicacions de tota mena; també organístiques.

Estar ben assabentats de la gran personalitat de mossèn Higiní Anglès no ens ajuda gaire a conèixer el desenvolupament de la musicologia espanyola en qualsevol de les seves activitats, ni la gran personalitat d'Anglès ni tampoc la seva mort. No crec que la mort de mossèn Anglès sigui per a nosaltres cap fita, malgrat que ell es trobi dins les causes intrínseques d'aquest desenvolupament. Perquè Anglès hi és, però no hi és pas a primer rengle. Penso que caldrà buscar la fita en un altre lloc que no sigui la mort de mossèn Higiní Anglès.

Les llargues absències espanyoles d'Anglès no ens permeten, ni a nosaltres ni a ningú, de buscar un fet significatiu de la seva vida que ens doni una explicació cabdal; aquestes absències continuades tampoc no feren d'ell, al país, un gran forjador de molta gent, sinó un forjador de gent privilegiada, de gent escollida, de gent que disposava de condicions de tota mena per poder passar uns quants anys a l'Institut Pontifici de Música Sacra, i que, després, s'ha pogut convertir en figures capdavanteres de la nostra musicologia. Anglès ha estat forjador de gent arreu del món; no solament d'espanyols. Caldria veure la llista de la nòmina de gent espanyola que ha passat per les seves ensenyances i treure'n conseqüències. En atenció a la brevetat i a fi de no cometre cap oblit, deixant sense esmentar alguna personalitat, no ens referirem a aquesta nòmina. Però a la imaginació de tots nosaltres hi ha, suposo, un reguitzell de noms que reberen de mossèn Anglès les seves ensenyances musicològiques.

Al número que pertany a l'any 1983 de la «Revista de Musicología», homenatge que la SEM (Sociedad Española de Musicología) dedicà al P. Rubio, he llegit unes paraules que em semblen una mica exagerades, però que tenen també una gran realitat, i tradueixen el pensament de molts en relació amb la influència de mossèn Anglès: «En torno a la figura de Monseñor Anglès —diu Ismael Fernández de la Cuesta—, se han reunido en estos cincuenta años los investigadores más importantes de España, bien sea por haber estudiado en el Pontificio Instituto de Música Sacra de Roma, bien por haber trabajado para el Instituto Español de Musicología o por haber recibido su influjo a través de sus monumentales obras».

Després de pensar-ho molt, he cregut veure un principi de renovació en un fet que han portat a bon terme els alumnes de mossèn Anglès. Vull fer referència a la creació de les càtedres de musicologia dels conservatoris. Crec —si m'enganyo, *tant pis pour moi*, com diuen els francesos—, que aquesta és la data en què començà una nova vitalitat en el món musicològic es-

panyol. El P. Rubio ocupà la càtedra de musicologia del Real Conservatorio de Música de Madrid el 1972.

A la creació d'aquestes càtedres de conservatori cal afegir la creació de les càtedres universitàries. (No, no tingueu por. No tractaré el tema del conservatori o de la universitat. *Ce n'est pas mon problème*. I, a més, *non est hic tempus neque locus*.) En aquestes càtedres hi ha, al meu parer, la fita més característica d'una vitalitat novella en el món de la musicologia.

Tampoc no vull dir amb això que és solament el fet de la creació d'aquestes dues menes de càtedres el que ha donat saba al món musicològic, sinó que la llavor, el treball, l'entusiasme de llurs professors són els que han fet el miracle. Perquè també és clar que no totes les càtedres han produït els fruits desitjats. Hi ha càtedres i càtedres; hi ha càtedres profitoses i n'hi ha que... *mejor no meneallo*.

Avui hi ha un llarg reguitzell d'alumnes que han sortit d'aquestes càtedres i que han fet llurs treballs, més o menys seriosos, d'investigació musicològica. I jo encara diria més: que han sentit en ells mateixos la inquietud musicològica i que l'han transmesa al seu entorn, en els àmbits on tenien o podien tenir qualsevol mena d'influència.

No crec pas que ens faltin proves de totes aquestes coses, però, si fossin necessàries, em sembla que n'hi hauria prou amb fer una relació de revistes de musicologia. Fins fa uns quants anys, l'únic bastió de la musicologia espanyola era el *Anuario Musical* del Instituto Español de Musicología del CSIC. Ara mateix, *hic et nun*, a Espanya, quantes revistes hi ha? Tampoc no estic convençut de conèixer-les totes, però n'esmentaré quatre, perquè si dues són moltes i tres un munt... quatre..., El *Anuario Musical* mateix, que desitgem que no s'acabi, la *Revista de Musicología* de la SEM, *Recerca Musicològica*, de l'Institut d'Investigació Musicològica «Ricart i Matas», *Nassarre*, del Institut Ferran el Catòlic de Saragossa.

I si encara no els semblen prou aquestes quatre revistes de musicologia... perdin una mica de temps fullejant els articles i els noms de llurs autors, dels autors que escriuen en el *Anuario Musical*, i confrontem-los amb els autors que hi escriuen avui. Crec que podríem dir allò dels teòlegs: *Totaliter aliter*.

Aquest evolucionisme perfectible crec que té una cabdal manifestació en tot el que concerneix el món de l'orgue i de la seva música.

Pel que fa als treballs referents a l'instrument, a l'orgue, crec que no n'hi ha hagut mai tants com avui. Els dos congressos espanyols de l'orgue palesen una gran vitalitat. És clar que mai no n'hi ha prou i sempre ens quedem coses a fer, ja que eren i són massa les que ens queden, però hi ha un camí fet; crec que molt de camí.

Recordo que, en una ponència, l'orguener català Gabriel Blancafort ens deia que hi ha treballs que passa el temps i no es poden portar a terme, o

que no es podran fer amb la perfecció que, uns anys abans, hauria estat possible. I feia al·lusió al catàleg d'orgues desapareguts durant els anys 1936-1939; perquè, és clar que hi ha regions o comunitats o com ho vulgueu dir, com València, on desaparegué la major part dels orgues, per no dir tots els instruments. Caldria fer un catàleg dels orgues que hi havia i dels orgues que hi ha. I parlo de València, on tenim molts treballs fets; on hi ha la *Revista Cabanilles*, dedicada especialment al món organístic, que ha publicat molts estudis monogràfics d'orgueners, d'orgues concrets, del desenvolupament de la música i de la música per a orgue, dins un context específic...; on es publicà la sèrie monogràfica «Órganos del País Valenciano». Però no s'ha fet encara tot el que s'havia de fer.

S'ha fet molt de camí després de la mort de mossèn Anglès. Tenim estudis monogràfics molt complets, que miren el passat i el present de l'instrument. Esmentem «El órgano en Valladolid y su provincia: catalogación y estudio» del jesuïta Jesús Àngel de la Lama; estudi encoratjador, dels que n'hauríem de tenir un a cada província espanyola per poder fer l'obra monumental de l'orgue espanyol. L'organista de la catedral de Sevilla, Enrique Ayarra, també ens ha ofert un bon treball. A més de l'estudi «Los grandes órganos de coro de la Catedral de Sevilla», publicà, en l'any 1978, «El órgano en Sevilla y su provincia».

Hi ha el treball d'Aurelio Sagaseta i Luis Taberna, «Órganos de Navarra», «El órgano histórico en la provincia de Huesca y Diócesis de Jaca» de Luis Galindo, «El órgano y organistas de la catedral de Lérida» de Benjamín Calle, el «Inventario de los órganos históricos y actuales de las Islas Baleares» d'Arnau Reinés Florit; en fi, tot una sèrie d'estudis i articles ben concrets que tracten d'instruments determinats i que em sembla que no és pas necessari de referir-los aquí; tothom pot veure'ls a les *Actes* del primer i segon Congrés de l'Orgue Espanyol.

Però jo em demano: on és l'estudi de l'orgue espanyol? Quines són les característiques i les diferències de l'orgue català i del castellà? No es tracta del que en sabem; es tracta que aquestes característiques, semblants o divergents, siguin fixades, i fixades amb les proves pertanyents.

Hi ha una tasca no gaire fàcil i, veritablement, ben atractiva. Només és que per a aquesta tasca no n'hi ha prou amb buscar dates i contractes —això és un treball precedent, i no cal ser músic per emprendre'l—, sinó que, a més, fa falta ser un coneixedor de l'orgue, de la seva literatura...; fa falta, diríem, ser una mica organista i orguener al mateix temps.

D'altra banda, i encara que no sigui bàsic en aquesta ponència meua, voldria que, almenys, quedés constància en aquest congrés d'una preocupació que pertany, em sembla, a tots els organistes i als qui pensem en l'esdevenidor dels orgues i, conseqüentment, de la música per a orgue.

Nosaltres estudiem l'orgue d'abans i l'orgue d'avui; la música organística dels segles passats i la del segle XIX. Però, què serà del futur de l'orgue i de la seva música? ¿O és que per a nosaltres l'orgue s'acaba en el segle XVIII?

És clar que tot Espanya ha fruit d'una riquesa difícilment igualable en tot el que fa als orgues i a llur música. Però, què serà de tota aquesta riquesa si no tenim possibilitats de mantenir-la? No oblidem que molts instruments estan ben necessitats de restauracions; i de manteniment... tots. On són els diners? L'Església, avui, no gaudeix de béns, i puc dir-los que ja és un problema greu haver d'abastar la clerecia. Crec que caldrà plantejar-se molt seriosament l'assumpte i buscar mitjans allí on siguin. També penso que tots sabem on són els diners. S'haurà d'anar, a poc a poc, sensibilitzant els governs per tal que les orguenísties, almenys les de més renom, siguin proveïdes o, com a mínim, mantingudes pels ajuntaments o els ministeris.

Crec que cal dir que tot és qüestió de proposar-ho. Tenim exemples que ens ho confirmen. Pensem en els cossos nacionals de directors de bandes de música. Ho buscaren i ho tingueren. (Avui són a la corda fluixa). Fins i tot aconseguiren un nivell econòmic que cap altre músic d'aleshores no pogué tenir: el de catedràtic d'universitat.

Al «Congresillo» que tingué lloc a Oriola el 1986, ja es plantejà i en fou una de les conclusions. Després tingué lloc una altra reunió, a Madrid, d'organistes i alumnes —on, per cert, no vaig poder ésser, perquè de vegades ens oblidem que els orgues són a les esglésies, i l'església té dies en què l'organista no pot faltar—, també sobre el mateix aspecte. Penso que cal anar fent camí perquè els organistes siguin estatals o, almenys, tinguin dotacions que els permetin de fruit de la nostra tradició organística i orguenera.

Si pensem en el futur, encara hi ha més aspectes a tenir en compte. Tots coneixem també la gran influència de l'instrument en el compositor, en l'organista. I no crec que faci falta ser un gran profeta per endevinar que l'avenir organístic és greu, és negre.

La música organística, ¿no té futur per a nosaltres? L'orgue espanyol, ¿sols ha de ser l'orgue clàssic o podem pensar en un evolucionisme musical organístic que, amb la seva influència en els organistes, els obligui també a escriure una altra mena de música posada al nivell de l'evolució actual?

És clar que entre nosaltres hi ha compositors que han buscat noves músiques. Els menys. Però, i els instruments?

No vull parlar-ne com féu el senyor Emilio Casares Rodicio en el darrer congrés de l'orgue espanyol —per cert, no he vist publicada la seva ponència enlloc—, però sí, és clar, que sense pensar en el soroll de les manxes caldria pensar en un progrés de la música organística.

Possiblement, el que menys relleu té en tots els treballs musicològics de mossèn Anglès sigui l'orgue. Jo no recordo altre treball sobre l'orgue que l'article «El órgano de la catedral de Lérida en 1543-1546», publicat a l'*Anuario* de 1948, i les descripcions que en fa, en el vol. I de l'*Opera Omnia* de Cabanilles, del mateix orgue de Lleida, construït pels frares franciscans dirigits per Antoni Llorens, que són els mateixos que renoven l'orgue de la seu de València poc abans de ser-hi Cabanilles, és a dir, el 1631, i els contractes valencians del mateix volum, més la reparació de Roc Blasco, feta ja en temps de Cabanilles, l'any 1693, afegint mitjos registres, etc.

Penso que aquest treball no era atractiu per a mossèn Anglès, perquè el primer pas no és un treball de musicòleg sinó d'investigador que busca documents, sense cap necessitat de saber-los interpretar i saber-los cosir per fer el vestit que fa falta. Anglès no podia fer pas tot el que el país necessitava, per molt que fos, en paraules de mossèn Llorens, «un miracle de la nostra pàtria, terra de fets contrastants, on un sol home refà en pocs anys allò que tot un país ha oblidat en molts segles».

Després de la mort de mossèn Anglès, els estudis sobre els orgues espanyols s'han multiplicat i ja són moltes les regions que comencen a tenir llurs treballs en condicions d'augmentar el gran estudi sobre l'orgue espanyol. I els qui no els tenim, com jo mateix, —i entono el *mea culpa* per no comptar encara amb un cabdal coneixement de l'orgue de la seu de València, perquè em falten unes quantes anelles que completen tot el desenvolupament de l'orgue catedralici— suposo que anirem cap endavant, donat l'interès musicològic que avui hi ha arreu d'Espanya.

On, per cert, hi ha un rejueniment esclatant, després de la mort de mossèn Anglès, és en la publicació de la nostra literatura organística.

Abans de la mort d'Anglès, hi havia coses, però jo diria que eren l'excepció. Hi ha qui no n'admet cap.

«Son muy pocas las transcripciones de obras orgánicas realizadas en nuestra Patria. El maestro Felip Pedrell, en un esfuerzo personal indecible, pudo publicar, en 1895, una selección de obras de Antonio Cabezón, famoso organista de Felipe II. En el año 1905 publicó la colección *El organista litúrgico español*, y en 1908, en dos volúmenes, su *Antología de Organistas Clásicos Españoles*. Si prescindimos de otra *Antología de Organistas Clásicos* publicada en 1914 por el padre Villalba, del Monasterio de El Escorial, y de las *Obras Completas*, de Cabanilles, por monseñor Higinio Anglès, nada más se ha publicado de la esplendorosa producción de la música española de órgano de los tiempos antiguos, y muy especialmente del siglo XVII, que permanece prácticamente desconocida, sabiendo que poseemos obras capaces de rivalizar y aun superar a cualquier otra escuela organística europea». Esmento a José M. Álvarez —també deixeble

d'Anglès—, en la *Introducción* a la seva publicació *Colección de Obras de Órgano de organistas españoles del siglo xviii*, publicada en 1970. En aquesta data de publicació hi ha una mica de marejol, perquè el *copyright* és de 1970 i el dipòsit legal de 1976.

El mestre de la seu d'Astorga oblida massa coses: l'obra de Correa d'Arauxo, els quatre volums de l'*Antología* d'Anglès mateix, etc.

Mossèn Anglès ens deixà un gran treball fet, malgrat que ens deixés incompleta —el perquè jo no l'he pogut saber mai— una de les seves obres capdavanteres, i deixés inacabat el treball començat el 1927, i que era, al meu parer, el treball organístic més important de la seva vida. Suposo que hi hagué dificultats administratives; o tal vegada, ben assabentat de la tasca que li restava, recollia en antologies o bé treballs ja acabats, o bé treballs més petits, perquè era més adient, als vuitanta anys, publicar antologies que no pas continuar la tasca que, aturada des del 1956, restaria sens dubte inacabada.

Aquesta idea meva té prou fonament, em penso, si s'analitzen les obres publicades en aquests quatre volums. En les quinze obres del primer volum, no ens dona cap novetat sobre Cabanilles, i gairebé la meitat de totes les composicions ja era coneguda. El segon volum, molt més innovador, té aquell *Tiento* de falses de sisè to, publicat al IV volum de l'*Opera Omnia*, i que el P. Sagasta torna a incloure després amb les obres de Pau Bruna. Anglès, però, que es desdiu del que ha estat fet, ens conta la història de la manera següent, que cal tenir en compte per moltes raons: «El P. Sagasta es quien se ha dado cuenta que en el vol. II de la presente Antología, como núm. IX, editamos un Tiento de falsas, 6º tono que el ms. 729, f. 32, de la Biblioteca Central atribuye a Pablo Bruna; este mismo tiento lo publicamos en el vol. IV, tiento 66, de la *Opera Omnia* de Cabanilles. Si atendemos al hecho de que los dos manuscritos principales (això de «los dos manuscritos principales» penso que avui s'ha oblidat una mica) con obras de Cabanilles, que se custodian en la antedicha Biblioteca, son precisamente los M. 386 y 387, y que la versión editada en el vol. IV de Cabanilles es transcrita de estos manuscritos, los cuales fueron copiados por discípulos del mismo maestro de Valencia, tenemos que concluir que el citado tiento de falsas de 6º tono, mejor puede atribuirse a Cabanilles que a Pablo Bruna».

El meu parer sobre la paternitat d'aquest *tiento*, ja el vaig exposar en el II Congrés Espanyol d'Orgue dient que el *Tiento* 66 de falses, de 6è to, no té res que s'assembla als *tientos* de falses de Pau Bruna. El moviment de les veus d'aquesta mena de *tientos* —no parlo del *tempo*— és molt més ràpid en Bruna que no pas en Cabanilles. El P. Sagasta tanca la qüestió, després d'haver conegut el criteri d'Anglès, dient «... atribuido a Juan Cabanilles; en otros dos manuscritos se le atribuye a Pablo Bruna». Verita-

blement, l'argument em sembla raquític. Quan una obra es troba en diversos manuscrits, vull creure que cal mirar les solfes i no pas el nombre de manuscrits.

Jo no vull fer, ara i aquí, una qüestió de la paternitat d'aquest *Tiento* 66 de Cabanilles, però vull posar en relleu un sentit o un sentiment, o totes dues coses al mateix temps, molt significatiu per a Anglès.

En transcriure i publicar aquest *Tiento* 66, Anglès ho fa donant a cada nota de Bruna la meitat del valor, és a dir, cada compàs de Bruna es converteix en dos compassos de Cabanilles, i quan arriben els dos darrers, com que hi ha semicorxeres, sense dir res posa quatre semicorxeres per temps en comptes de les vuit que li farien falta, d'acord amb el començament de l'obra. Unitat de temps en Bruna: la blanca; unitat de temps en Cabanilles: una negra. És a dir, que la semibreu la tradueix per una rodona, tant en Bruna com en Cabanilles, ja que val exactament la meitat tant en el *tiento* de Cabanilles com en el *tiento* de Bruna. És ben curiosa la transcripció d'Anglès!

Anglès també tingué els seus dubtes i la seva angouxa quan optà per deixar inacabada l'obra de Cabanilles. Només quan publicà el segon volum de les *Antologies* sembla que es quedà tranquil, perquè «La duda que tuvimos al empezar esta Antología, en lugar de continuar con la edición de las obras de Cabanilles, se nos desvanece al ver el éxito que ha tenido el tomo I de la misma, a medida que es conocida por los especialistas. Ello nos alienta a continuar la serie de tomos dedicados a la música española para órgano del siglo XVII, dado que con ello podemos dar a conocer compositores nuevos para la historia del órgano peninsular, cuya música conservada es muy poca. Puesto que la producción musical de Cabanilles la tenemos bien recogida en la Biblioteca Central, será muy fácil a mis sucesores completar, con el tiempo, la edición de las obras completas del referido organista valenciano».

Veritablement, el volum II era ben reblert de noms desconeguts: Menalt, Juan Sebastián, Baseya, Bernabé, Xarava, Durón, etc. En total divuit obres, totes ben profitoses per a la història de l'orgue. Del volum III, més de la meitat són anònims; de les dinou composicions, deu són anònimes. El IV volum palesa l'interès d'Anglès per la literatura organística; no es conforma a publicar deu anònims de les disset obres que conté, sinó que es planteja de donar-nos el seu veritable autor: Baseya, Cabanilles, Bruna, Aguilera. Els deu anònims troben llur equivalència.

Sigui com sigui, i deixant, doncs, tal com deixava, inacabada l'obra de Cabanilles, és ben cert que, malgrat les peces publicades per Pedrell, el món sencer ha d'agrair, amb un sentiment d'homenatge, a monsenyor Anglès la coneixença del més gran i més fecund organista espanyol del segle XVII.

Tampoc no podem demanar-ho tot a una mateixa persona, encara que aquesta persona, en paraules de mossèn Llorens, «ha dominat esplendorosament moltes cimes de la musicologia hispànica, i n'ha il·luminat d'altres de fora amb projecció clarivident». Ja que en els anys en què es publicaren els quatre volums de Cabanilles, monsenyor Anglès infantà tantes altres publicacions —*Opera Omnia Johannis Pujol*, *Quintets* del P. Soler, les *Cançons*, Lluís Venegas, Cristóbal Morales, i també exercí la presidència de l'Institut Pontifici, etc.—, que seria inhumà, no reconeixent el seu esforç titànic, haver volgut que, a més, hagués completat l'obra que encetà el seu treball organístic. Ningú no s'atreveria mai a menystenir la gran tasca desenvolupada per Anglès.

L'obra de l'organista valencià, Anglès la portava al cor. I sí que és cert que no pogué acabar el treball començat l'any 1927, quan solament havia donat a llum el primer volum de Pujol i, col·laborant amb Pedrell, els *Madrigals* i la *Missa de Difunts* de Brudieu, però també és cert que sempre estava ben disposat —i ho portà a terme— a donar-nos a conèixer tots aquells manuscrits que cercava i trobava amb obres organístiques i, sobretot, amb obres de Cabanilles. La música d'orgue, no en tinc cap dubte, tenia un lloc ben interessant en el quefer musicològic de monsenyor Anglès.

A més d'aquestes dues obres bàsiques —els quatre volums de Cabanilles i els quatre de l'*Antologia*—, Anglès publicà el *Libro de Cifra Nueva para tecla, harpa y vihuela* de Lluís Venegas de Henestrosa, inclòs dins *La música en la corte de Carlos V*, i la reedició de l'obra d'Antonio de Cabezón, publicada el mateix any —1966— que editava el segon volum de l'*Antologia* organística.

Pel que fa als manuscrits amb obres organístiques, Higini Anglès en donà a conèixer la major part, i també gairebé tots els manuscrits amb obres de Cabanilles. Tenia una predilecció especial per Cabanilles. És molt significatiu que per descriure els manuscrits de Jaca i d'Astorga posés com a títol *Manuscritos desconocidos con obras de Cabanilles*.

Anglès ens ha descrit vint manuscrits amb obres organístiques i ens ha deixat l'article titulat *La música española para órgano de los siglos XVI-XVII conservada en la Biblioteca Nacional de Madrid*. Les seves descripcions, com també les puntualitzacions sobre els manuscrits, continuen gaudint —em penso— de tota la seva força i vàlua. No és gaire fàcil esmenar-li la plana. Són molt ben fetes.

Malgrat això, jo voldria posar en relleu una de les qualitats del manuscrit número 729 de la Biblioteca de Catalunya, que Anglès remarca, ben certament, però que no ha posat en el lloc assenyalat. Hi ha en aquest manuscrit dues col·leccions de versos que tradueixen un costum multisecular, les quals no són pas en altres manuscrits. Els dos manuscrits de Fela-

nitx, que són, sens dubte, els més rics en versos, ho són una mica sense guardar les característiques de les petites col·leccions. «Es veu clar —deia mossèn Anglès— que l'intent del col·leccionista fou fer-se amb un repertori ric de versos de Cabanilles en cada un dels vuit modes», i, per això mateix, em sembla que el reuneix sense gaire atenció a cada grup considerat aïlladament.

El manuscrit número 729, com també fa el manuscrit de l'Escorial, ens assenyala dues col·leccions; una amb el nombre de versos que fan un clàssic costum: quatre versos per cada un dels vuit tons o modes gregorians. En realitat, jo no acabo d'entendre la significació de quatre versos per to; en farien falta sis per tenir-ne un per cada un dels versos que l'organista tocava en el *Magnificat*. El *Magnificat* té dotze versos. La col·lecció de quatre deu suposar que es cantaven els dos versos del *Gloria* i obligava a l'organista a improvisar-ne un; o que se'n cantaven dos de seguits, bé els dos primers, bé uns altres dos. El costum valencià, almenys, és demostrat pel clàssic *In exitu Israel de Aegypto* de Ginés Pérez. Clàssic, almenys a València, on durant més de tres segles s'ha cantat i continua cantant-se, Diumenge de Rams a la tarda, a l'adoració del *Lignum Crucis* durant l'estrofa *O crux, ave spes unica* que per cert, també es canta la meravellosa estrofa de Ginés Pérez. Aquest *In exitu* porta dos versos seguits, tots dos en cant pla, tal com es deia aleshores: *Bendixit omnibus qui timent Dominum* i *Adjiciat Dominus super vos*.

Sigui com sigui, el costum de fer col·leccions de quatre versos per cada mode és, en certa manera, clàssic.

La col·lecció de versos del *Magnificat* hauria de ser de sis, com també en aquestes col·leccions. En el cas de Cabanilles, solament el manuscrit número 729 de la Biblioteca de Catalunya ens dona una col·lecció de «Versos de todos los tonos para *Magnificat*», que porta quatre versos per to, i que són publicats al volum V de l'*Opera Omnia*.

L'altra col·lecció de l'esmentat manuscrit no és tan perfecta: «Versos para salmejar para los ocho tonos; versos largos y de mucho trabajo...», i hi ha set versos del primer i del setè to; sis del segon, tercer, quart, cinquè i sisè; i dotze del vuitè to. És abundós el nombre de sis versos per to, que també és un nombre clàssic. Aquesta col·lecció està inclosa al volum VI de l'*Opera Omnia*.

També continua tenint validesa la major part dels seus articles; d'aquesta mena d'articles són les seves notes biogràfiques sobre l'organista valencià Cabanilles, com també l'article «La musica organistica della Spagna nel secolo XVI-XVII e l'opera di Cabanilles».

Hi ha tota una mena de documents demostratius de la vida de Cabanilles que ja no podem constatar. Cal tenir tota la confiança en mossèn Anglès;

vull dir que tots aquells documents, trets de l'arxiu de l'arquebisbat de València, desaparegueren el 1936; només foren consultats per Anglès quan començà la seva recerca sobre Cabanilles; ja que la seva «Síntesis biográfica y bibliográfica de Cabanilles» és plenament correcta si rectifiquem allò que, sens dubte, fou asseverat per tal d'engrandir l'organista valencià. Cabanilles passà a ser organista de la seu de València com a successor de Jeroni de la Torre, que sempre fou, i morí essent, organista segon de la seu, mai primer; ja que Cabanilles entrà a la seu com a organista segon i no primer; en fou des del 1666 i passà a primer quan morí Andreu Peris o Pérez, el cec de València que tingué l'organistia des del 1639 fins a la seva mort, l'any 1666. Tampoc no és possible, avui, de donar com a hipòtesi que Cabanilles rebé la seva primera formació musical a la seu de València. A l'arxiu d'aquesta catedral hi ha un registre d'entrades dels infantets. Mai no hi apareix el nom de Cabanilles fins al seu nomenament, el 1665. Seria totalment anormal que ni en aquest registre ni tampoc en les actes capitulars no es fes constar l'entrada i sortida d'aquest noi.

Músics estrangers. També estan en ple vigor els articles que tracten de Cabezón: l'al·locució «Nel quarto centenario della morte di Antonio de Cabezón, organista di Carlo V e di Filippo II»; «Antonio de Cabezón: su vida y su obra» i, al meu parer, l'extraordinari article publicat, ara fa vint anys, a l'*Anuario Musical* del 1968, que es titula «Supervivencia de la Música de Cabezón en los organistas españoles del siglo XVII». Són treballs que marquen tota una trajectòria i porten a terme estudis que mai més no deixaran de tenir validesa.

La literatura organística —estudis i transcripcions— ha esmaltat tota la vida d'Higini Anglès. És clar que tothom podrà dir el mateix de moltes altres facetes musicològiques; però em sembla que la música d'orgue tenia per a ell un carisma especial. Em baso en allò que ell mateix ens diu en el *Anuario Musical* del 1966 (XXI, p. 87): «Ara ja vell, quasi sense adonar-me'n, vaig deixant la música hispana medieval, a la qual vaig dedicar els millors dies de la meua vida, i retorno a l'orgue espanyol dels segles XVI i XVII». A la vellesa tornem a allò que volem.

També podem basar-nos en tota la sèrie de treballs publicats. Podem veure'ls ben fàcilment a la magnífica publicació preparada —*cura et studio*— pel Pare. López-Calo: «Scripta Musicologica Higini Anglès». Veient aquests tres volums, on manquen molts altres articles ben interessants, rebutjats expressament per moltes raons, com fermament diu el P. López-Calo, fàcilment s'entén la magnitud i magnificència de l'obra acomplerta. Si hi afegim les publicacions pròpiament musicals, no tindrem cap dubte a admetre que l'obra d'Higini Anglès és punt de partida per a molts treballs musicològics, i d'arribada en molts d'altres.

Si ens fixem en tot aquest devessall de temes tractats per mossèn Anglès, i, a més, ens fixem en llurs dates, penso que no podrem sinó reconèixer l'important paper que esdevingué la literatura organística en l'obra d'Higini Anglès.

No transcorregueren mai més de vuit anys sense que Anglès publicés un treball relacionat, de qualsevol faisó, amb la música d'orgue. Vuit anys poden semblar molts anys, però si comptem el temps de preparar un treball —més encara, si de transcripcions es tracta—, el temps de dibuixar-lo i d'imprimir-lo després, ja no ens semblaran tants anys.

Després del seu primer treball, «El cant de la Sibil·la» del 1917, escriu els que citem a continuació:

En 1925: «Els cantors i organistes franco-flamencs i alemanys a Catalunya».

Del 1926 és «Orgelmusik der Schola Hispanica vom XV bis XVII».

Del 1927, el I volum de l'*Opera Omnia* de Cabanilles, amb tot l'immens treball que comporta l'estudi antecedent; obra, com tots sabem, de molts anys.

En 1933, apareix el II volum de Cabanilles i dona, a més, noves descripcions d'altres manuscrits.

Del mateix 1933 són els «Sis quintets per a instruments d'arc i orgue o clave obligat».

En l'any 1936 apareix el III volum de Cabanilles.

En 1944, «La música en la Corte de Carlos V», que inclou el «Libro de Cifra Nueva para tecla, harpa y vihuela de Luys de Henestrosa».

En 1948, «El órgano de la Catedral de Lérida».

Del 1956 és el IV i darrer volum de l'*Opera Omnia* de Cabanilles.

En 1962, amb motiu de la celebració del 250è aniversari de la mort de Cabanilles, «La música organística della Spagna nei sec. XVI-XVII e l'opera di Cabanilles», «Manuscritos desconocidos con obras de Cabanilles» i la «Síntesis biográfica y bibliográfica de Cabanilles».

Tres anys després, en 1965, surt el primer volum de l'*Antología de organistas españoles del siglo XVII*.

L'any següent, 1966, el segon volum de l'*Antología*.

El mateix any 1966, amb motiu de la celebració de la mort de Cabezón, publica les *Obras de Música para tecla, arpa y vihuela*, l'article *Nel quarto centenario della morte di Antonio de Cabezón, organista di Carlo V e di Filippo II*, *Antonio de Cabezón, su vida y su obra*, *Supervivencia de la música de Cabezón en los organistas españoles del siglo XVII* y *La música española para órgano de los siglos XVI-XVII conservada en la Biblioteca Nacional de Madrid*.

L'any 1967 apareix el tercer volum de l'*Antologia*, i l'any següent, 1968, el quart i darrer volum, l'últim treball organístic de monsenyor Anglès.

Després de la mort d'Anglès... són tantes les publicacions que, de vegades, penso si és que no hi hauria, en alguns deixebles d'Anglès, un *equi-vocat* respecte reverencial pel mestre, almenys pel que feia a aquesta mena de composicions, i, a més, si es tractava d'obres de Cabanilles —pel que fa a les obres de Cabanilles, s'entén, ja que Anglès publicà l'*Opera Omnia*, i no hi havia motiu per no respectar el treball que ell, certament, tant estimava—. La Biblioteca de Catalunya, amb bon seny, així ho entenia i deixava aquesta tasca a les mans de qui l'havia començada, i no posava els manuscrits a l'abast de tothom. Però no s'entén gaire pel que fa a les obres d'altres compositors.

Sigui com sigui, és ben cert que en l'any 1970 s'obrí, en el món espanyol, una nova època per a les publicacions de la literatura organística, fins al punt de trobar publicades les mateixes obres en edicions diverses. Esmentem solament les *Sonates* d'Albero, publicades per Genoveva Gálvez i per Antonio Baciero. No dic que això no sigui bo; solament és que encara ens manquen tantes coses per donar a conèixer...!

El mateix any 1970, José M. Álvarez publicà l'esmentada *Colección de Obras de Órgano de Organistas Españoles del Siglo xvii*. Jo mateix publicava *Dos Sonatas de Rafael Anglés*. El 1971, el P. Robert de la Riba, l'arranjament de *Sis concerts del P. Soler*; el 1972, Ruiz Pipó, *Música vasca del siglo xviii*, i el P. Rubio, *16 Versos para Te Deum del P. Soler*; el 1973, Rubio, *Organistas de la Real Capilla*, etc.

No prosseguiré aquesta sèrie feta any rere any, però vull, sense donar les dades completes de cada publicació, esmentar els noms dels autors publicats i de llurs editors, malgrat que no estigui segur de conèixer totes les obres aparegudes.

Bibliografia

- ÁLVAREZ, *Cabanilles, 2 Tientos*. Colección de obras para órgano de organistas españoles del s. xvii, UME, Madrid, 1970.
- Cabanilles Seis versos*. Colección de obras órgano de organistas españoles del siglo xvii. UME, Madrid, 1970.
- Crest. P. Rafael, Tiento*. Colección de obras para órgano de organistas españoles del s. xvii, UME, Madrid, 1970.
- Elías Tiento*. Colección obras para órgano de organistas españoles s. xvii, UME, Madrid, 1970.

- Francisco Llusá. *Tiento*. Colección de obras para órgano organistas españoles s. XVII. UME, Madrid, 1970.
- Francisco Vila. *Cuatro tientos*. Colección obras órgano de organistas españoles del siglo XVII. UME, Madrid, 1970.
- Fray Pablo Rouxa, 2 tientos. Colección obras órgano de organistas españoles s. XVII, UME, Madrid, 1970.
- Isidro Serrada, *Tiento*. Colección de obras órgano de organistas españoles del s. XVII. UME, Madrid, 1970.
- Juan Saló, *Tiento*. Colección obras para órgano de organistas españoles del s. XVII. UME, Madrid, 1970.
- Pablo Nasarre. *Tiento*. Colección de obras para órgano de roganistas españoles s. XVII. UME, Madrid, 1970
- Rafael Listosellas. *Tiento*. Colección de obras para órgano de organistas españoles. XVIII. UME, Madrid, 1970.
- Sebastián Viladrosa. *Cuatro tientos*. Colección obras órgano de organistas españoles del siglo XVII. UME, Madrid, 1970.
- ÁLVAREZ, Andreu, *Obras de organistas españoles del siglo XVII*, UME, Madrid, 1970.
- ÁLVAREZ José M., Anónimos. Colección de obras de órgano de organistas españoles del siglo XVII, UME, Madrid, 1970.
- ÁLVAREZ, Rosario, Courcelle. *Obras*. Obras inéditas para tecla. SEM, Madrid, 1984.
- Massa. *Obras*. Obras inéditas para tecla. SEM, Madrid, 1984.
- Nebra, *Obra*. Obras inéditas de tecla. SEM, Madrid, 1984.
- Rafael Herrandolas, *Obras*. Obras inéditas para teclatas españoles s. XVII. SEM, Madrid, 1984.
- Scarlatti, *Obras*. Obras inéditas para tecla. SEM, Madrid, 1984.
- BACIERO, Antonio, *Anónimo XVIII. Sonata en Sol M y dos de 8º tono*. NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- A. Soler. *Tocata de 3r. tono*. NBEMT, vol. 4. UME, Madrid, 1980.
- Anónimo (William Byrd). *Obra de Fancy*. NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- Anónimo - Francisco de Tejada. *20 Minué amatorios y Gaita Gallega*. NBEMT, vol. 7, UME, Madrid, 1984.
- Anónimo s. XVII. *Suite cortesana 1, 2, 3, 4*. Nueva Biblioteca Española de Música de tecla, vol. 1, 3, 4 y 5, UME, Madrid, 1977-80.
- Anónimo s. XVI. *Quince versos sobre el Te Deum*. NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- Anónimo siglo XVII. *Juego de Zarabandas*. Nueva Biblioteca Española de Música de Teclado, vol. 1, UME, Madrid, 1977.
- Anónimo XVI. *Diferencias sobre la Folia*. NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- Anónimo XVI. *Fantasia sobre un tema de canción*. NBEMT, vol. 3, UME, Madrid, 1978.
- Anónimo XVI. *La Chacona*. NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- Anónimo XVI. *Obra 1a. sobre el Ave Maris Stella*. NBEMT, vol. 3, UME, Madrid, 1978.
- Anónimo XVI. *Obra de 1r tono (Dos) y de 5º tono*. N BE. T. vol. 7, UME, Madrid, 1984.
- Anónimo XVI. *Obra de 6*, NBEMT, vol.3, UME, Madrid, 1978.
- Anónimo XVII. *Canciones diversas a dos clarines*. NBEMT, vol. 7, UME, Madrid, 1984.

- Anónimo XVII. *Escuela Correa Arauxo. Medio registro de mano derecha y mano izquierda 1ª y 2ª tono*. Nueva Biblioteca Española de Música de Teclado, vol. 2, UME, Madrid, 1977.
- Anónimo XVII. *Obra de 1er tono de dos tiple; de medio registro de dos tiple*. NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- Anónimo XVII. *Suite Cortesana Num.2*. N. B.E. M. T., vol. 3, UME, Madrid, 1977.
- Anónimo XVII. *Suites 1, 2 y 3 del Libro de Cifra de Bernardo de Zala y Galiano*. NBEMT, vol. 7, UME, Madrid, 1984.
- Anónimo. *Tres Minués característicos*. Del Libro de Cifras de Bern. de Zala. NBEMT, vol.7, UME, Madrid, 1984.
- Anselmo Viola. *Sonata en sol M*. NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- Antonio Cabezón. *Tres obras sobre el ave Maris Stella*. Nueva Biblioteca Española de Música de Teclado, vol. 1, UME, Madrid, 1987.
- Antonio Soler. *Ocho preludios*. NBEMT, vol. 4, UME, Madrid, 1980.
- Bernardo de Zala. *Diferencias sobre Marizapalos*, NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- Bretons. *Entrada*, NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- Cabanilles. *Catorce versos*. Nueva Biblioteca Española de Música de Teclado, vol. 1, UME, Madrid, 1977.
- Diego Xarava. *Obra en lleno 3ª*. NBEMT, vol. 3, UME, Madrid, 1978.
- Edelman. *Sonata en Mi bemol M*. NBEMT, vol. 4, UME, Madrid, 1987.
- Félix M. López. *Sonata de 5ª tono*. NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- Fray Bermudo. *Seis piezas*. Nueva Biblioteca Española de Música de Teclado, vol. 2, UME, Madrid, 1977.
- Fray Cristóbal de San Jerónimo. *Obra de todo juego, 8ª; tiento de 2ª y tiento de tonadas*. NBE M T, vol. 5, UME, Madrid, 1980.
- Fray Diego de Torrijos. *Dos Pange lingua*. NBEMT, vol. 4, UME, Madrid, 1980.
- Fray Diego de Torrijos. *Medio registro Alto a tres*. NBEMT, vol. 4, UME, Madrid, 1980.
- Fray Diego de Torrijos. *Obra de 1ª y obra de 8ª tono*. NBEMT, vol. 4, UME, Madrid, 1980.
- Fray Pedro de Tafalla. *Medio registro Alto de 2ª y de dos tiple de 7ª*. NBEMT, vol. 4, UME, Madrid, 1980.
- Fray Tomas de Santa María. *Fantasías: 10 vol. 1ª; 7 vol. 5ª; 25 vol. 7ª*. Nueva Biblioteca Española de Música de Teclado. UME, Madrid, 1984.
- Hardel. *Jaboste, Gavotte*. NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- Haydn. *Dos Minués*. NBEMT, vol. 2, UME, Madrid, 1977.
- Hernando Cabezón. *Seis ejemplos de Cifra*. NBEMT, vol. 4, UME, Madrid, 1980.
- José Ximenez. *Obra de lleno de 1r. tono*. NBEMT, vol. 2, UME, Madrid, 1977.
- José Ximenez. *Pange Lingua, Cuatro Clave*. NBEMT, vol. 5, UME, Madrid, 1980.
- José Ximenez. *Cuatro versos de 4ª tono*. NBEMT, vol. 7, UME, Madrid, 1984.
- José Ximenez. *Medio registro de 1r. tono de tiple y de bajo*. NBEMT, vol. 2, UME, Madrid, 1977.
- José Ximenez. *Obra de 8ª tono de tiple y otra de dos bajos*. NBEMT, vol. 5, UME, Madrid, 1980.
- José Ximenez. *Sacris Solemnitis*. NBEMT, vol. 5, UME, Madrid, 1980.
- José Ximenez. *Registro bajo a tres*. NBEMT, vol. 5, UME, Madrid, 1980.
- Julian Prieto. *Sonata en Do y en Fa M*. Nueva Biblioteca Española de Música de Teclado, vol. 1 y 3, UME, Madrid, 1977-1978.

- Maestro Bach, Sonata para órgano o clave y Sonata en Si bemol*. NBEMT, vol. 3-5, UME, Madrid, 1978-80.
- Oxinaga, Sonata 8º tono*, NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- Pablo Bruna. Obra de 5º tono y de medio registro, tiple 1º*, NBEMT, vol. 3, UME, Madrid, 1978.
- Pergolesi, Verso*. Nueva Biblioteca Española de Música de Teclado, vol. 1. UME, Madrid, 1977.
- Rafael Anglès, Sonata en Sol M.* NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- Redondo, Sonata en do M.*, NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- Scarlatti. Siete Sonatas: Sol, La, La b., La M., Re, Mi, Re m.* NBEMT, vol. 3, UME, Madrid, 1978.
- Sebastián Albero, Recercata, Fuga y Sonatas en Re, en Do, en Mi, en Sol y en La*. Nueva Biblioteca Española de Música de Tecla, vols. 1, 2, 4 y 6. UME, Madrid, 1977-1981.
- Fray Diego de Torrijos. Dos tientos de 8º tono*. NBEMT, UME, Madrid, 1980.
- Gaultier, Marxa*. NBEMT, vol. 6, UME, Madrid, 1981.
- José Ximenez. Medio registro de bajo 8º tono*. NBEMT, vol. 2. UME, Madrid, 1982.
- José Ximenez. Tres Pange Lingua*. Nueva Biblioteca Española de Música de Teclado, vol. 2. UME, Madrid, 1977.
- Corelli, Pieza*. NBEMT, vol. 7, UME, Madrid, 1984.
- CALLE, Benjamín, *Antonio Soler. Órganos y organistas de la catedral de Lérida*, 1980.
- Benito Brell. Obras. Órganos y organistas de la catedral de Lérida*, 1980.
- Ignacio Ramoneda. Órganos y organistas de la catedral de Lérida*, 1980.
- Joaquín Martínez. Órganos y organistas de la catedral de Lérida*, 1980.
- Narciso CCasanovas. Órganos y organistas de la catedral de Lérida*, 1980.
- Oxinaga. Órganos y organistas de la catedral de Lérida*, 1980.
- CIVIL, Francesc, *Antonio Mestres. Doce piezas para clave u órgano*. Unión Musical Española, Madrid, 1972.
- Arnavat, Seis piezas para clave u órgano*, 1974.
- Mestres. Seis piezas para clave u órgano*, 1974.
- Elias. Seis piezas para clave u órgano*, 1974.
- Lamarca. Seis piezas para clave u órgano*, 1974.
- Vilar. Seis piezas para clave u órgano*, 1974.
- CLIMENT, José, *Rafael Anglès, Cinco pasos*. Instituto Español de Musicología, Barcelona, 1975.
- Rafael Anglès, Dos sonatas*. Madrid, Unión Musical Española, 1970.
- Rodríguez Monllor. Dos sonatas para órgano con clarines*. Facultad de Teología, Valencia, 1982.
- Rodríguez Monllor. Libro de Tocatas*. Instituto de Musicología, Valencia, 1979.
- Rodríguez Monllor. Seis sonatas* (incluidas en el Libro de Tocatas). Institut Val. de Musicologia, Valencia, 1977.
- DONOSTIA, P. José A. de, *Aguirre. Música de tecla en el país vasco. Siglo XVIII*. 1976.
- Bidaurre. Música de tecla en el país vasco. Siglo XVIII*, 1976.
- Echevarría. Música de tecla en el país vasco. Siglo XVIII*, 1976.
- Gamarra. Música de tecla en el país vasco. Siglo XVIII*, 1976.
- Ibarzabal. Música de tecla en el país vasco. Siglo XVIII*, 1976.
- Larrañaga. Música de tecla en el país vasco. Siglo XVIII*, 1976.
- Lombide. Música de tecla en el país vasco. Siglo XVIII*, 1976.

- Oxinaga. Música de tecla en el país vasco. Siglo XVIII, 1976.
- Sostoa. Música de tecla en el país vasco. Siglo XVIII, 1976.
- Eguiguren. Música de tecla en el país vasco. Siglo XVIII, 1976.
- ESTER SÁLA, María, Carlos Baguer, *Siete Sonatas*, UME, Madrid, 1976.
- Carlos Baguer, *Tres Sinfonías para tecla*.
- GÁLVEZ, Genoveva, Francisco José de Castro, *Trattenimenti a tre: 2 violinni, violoncello o cembalo*. Real Musical, Madrid, 1980.
- Sebastián Alberó, *Sonatas para clavicordio - órgano*. Unión Musical Española, Madrid, 1978.
- GONZÁLEZ VALLE, José V., Joaquín Laseca. *Sonata de quinto tono*. Organistas de las catedrales de Zaragoza. Real Musical, Madrid, 1978.
- Ramon Ferreñao, *Sonata de 8º tono para las vísperas de Ntra. Sra. del Pilar*. Organistas de las catedrales de Zaragoza, Real Musical, Madrid, 1978.
- Ramon Ferreñao, *Tiento partido 2 bajos. Sonata 8º tono*. Doce composiotres aragoneses de tecla. Real Musical, Madrid, 1978.
- Ramon Ferreñao. *Partido de dos bajos*. Organistas de las catedrales de Zaragoza, Real Musical, Madrid, 1978.
- Dos sonatas de 6º tono. *Seis contrapuntos versos de primer tono, 4 de 8º tono*. Organistas de las Catedrales de Zaragoza. Real Musical, Madrid, 1978.
- HOWELL, Almonte, Juan Sesse. *Seis Fugas para órgano y clave*. UME, Madrid, 1976.
- LLORENS, José M.; SAGASTA, Julián, *Cabanilles, 54 Versos del 1º, 51 del 2º y 32 del 3º Ms. de Felanitx*. Instituto Español de Musicología, Barcelona, 1986.
- Fray Juan San Agustín. *Dos tientos partidos*. Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1976.
- José Elías. *Obras completas*. Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1981.
- Josep Elies. *Toccata i Petita Suite*. Florilegi "Liceu". Conservatori del Liceu, Barcelona, 1980.
- Juan de San Agustín. *Tiento partido de mano derecha con contras*. Colección Higiní Anglès. Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1976.
- Vicente Hervás. *Tiento partido de mano derecha y Otro de mano izquierda*. Colección Higiní Anglès. Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1976.
- MONTSERRAT, Abadía de, *Anselm Viola. Obras*. Abadía de Montserrat, 1983.
- Miquel López. *Obras*. Abadía de Montserrat, 1978.
- Narcís Casanovas. *Obras*. Abadía de Montserrat, 1984.
- MUNETA, Jesús M., *Francisco Emanuel Narvajas. Ocho versos*. Música de tecla de la catedral de Albarracín. Diputación Provincial, Teruel, 1981.
- José Lidón. *Cuatro Sonatas. Dos Pangelingua, Dos Sacris solemnii*. Música de tecla de la Catedral de Albarracín. Diputación Provincial, Teruel, 1981.
- José Lidón. *Dos Preludios y Pange Lingua*. Música de tecla de la Catedral de Albarracín. Diputación Provincial, Teruel, 1981.
- Josef de Arce, *(Tiento) partido de mano izquierda*. Música de tecla de la Catedral de Albarracín. Diputación Provincial, Teruel, 1981.
- Anónimos. *Siete sonatas del s. XVIII*. Música de tecla de la Catedral de Albarracín. Diputación Provincial, Teruel, 1981.
- Castell. *Cuatro sonatas*. Música de tecla de la catedral de Albarracín. Diputación Provincial, Teruel, 1951.
- José Lidón. *Dos intentos. Uno sobre el Ave Maris Stella*. Música de tecla de la Catedral de Albarracín. Diputación Provincial, Teruel, 1981.
- Rafael Ustariz. *Dos sonatas*. Música de tecla de la catedral de Albarracín. Diputación Provincial, Teruel, 1981.

- PILDAIN, Joaquín, *Felipe Gorriti. La esperanza. Cinco versos, Cuarteto, Plegaria y Marcha fúnebre*. Órgano Español del siglo XIX. Unión Musical Española, Madrid, 1981.
- PRECIADO, Dionisio, *Gregorio Artal, Cinco Sonatas*. Doce Compositores Aragoneses de tecla. Editora Nacional, Madrid, 1983.
- Joaquín Beltran, *Sonata. Llento*. Doce Compositores Aragoneses de tecla. Editora Nacional, Madrid, 1983.
- Joaquín Laseca, *Sonata*. Doce compositores aragoneses de tecla. Editora Nacional, Madrid, 1983.
- José Ferrer, *13 Sonatas para clavederecha y otro de mano izquierda*. Real Musical, Madrid, 1979.
- José Moreno Polo, *Tres Sonatas*. Doce compositores aragoneses de tecla. Editora Nacional, Madrid, 1983.
- Llorente y Solà (1750?), *Dos sonatas y un Llento*. Doce compositores aragoneses. Editora Nacional, Madrid, 1983.
- Manuel Gascón, *Tres Sonatas*. Doce compositores aragoneses de tecla. Editora Nacional, Madrid, 1983.
- Pedro Nuez, *Dos sonatas*. Doce compositores aragoneses de tecla. Editora Nacional, Madrid, 1983.
- Rafael Anglès, *9 Sonatas y 1 pastorela*. Doce compositores aragoneses de tecla. Editora Nacional, Madrid, 1983.
- Rafael Anglès, *Salmodia para Órgano: 33 versos, 4 de cada tono y 5 del 8º tono*. UME, Madrid, 1981.
- Ramon Ferreñao, *Variaciones, Pastorela, Verso, Sonata*. Doce compositores aragoneses de tecla. Editora Nacional, Madrid, 1983.
- Rodríguez Monllor, Instituto de Musicología. Valencia, 1981.
- Joaquín Nebra, *Dos sonatas y 1 Pastorela*. Doce compositores aragoneses. Editora Nacional, Madrid, 1983.
- José Ferrer, *Sonatas para clave*. Real Musical, Madrid, 1979.
- José Larraz, *Sonata*. Doce compositores aragoneses. Editora Nacional, Madrid, 1983.
- Juan Moreno Polo 711-776. *Cinco Sonatas, 2 Allegros, 1 Toccata*. Doce compositores aragoneses. Editora Nacional, Madrid, 1983.
- RIBA, Roberto de la, Antonio Soler, *Seis conciertos*. UME, Madrid, 1971.
- RUBIO, Samuel, Anónimo, *Cabe Agui, Torrijos, Br, Jim. Doce versos sobre el Pan-ge lingua español. 2 Anón., - 2 Cab - 2 Aguilera - Torrijos - Bruna - 2 Jiménez - 2 Perandreu*. Tesoro Sacro Musical, Madrid, 1972.
- Antonio Soler, *16 Versos para Te Deum*. Tesoro Sacro Musical, Madrid, 1972.
- Antonio Soler, *Tres sonatas para clave*. S. Música Antigua. Madrid, 1979.
- Lidon. Organistas de la Real Capilla. Madrid, 1973.
- López. Organistas de la Real Capilla. Madrid, 1973.
- Oxinaga. Organistas de la Real Capilla. Madrid, 1973.
- Sesse. Organistas de la Real Capilla. Madrid, 1973.
- RUIZ PÍPO, Echevarría. Música Vasca del siglo XVIII, Madrid, 1972.
- Eguiguren. Música vasca del siglo XVIII, 1972.
- Gamarra. Música vasca del siglo XVIII, 1972.
- Larrañaga. Música Vasca del siglo XVIII, 1972.
- Lombide. Música vasca del siglo XVIII, 1972.
- Oxinaga. Música vasca del siglo XVIII, 1972.
- Sostoa. Música vasca del siglo XVIII, 1972.

- SAGASTA, Julián, *Anónimo. Tiento de octavillo*. Martín y Coll, vol. 1, UME, Madrid, 1984.
- Anónimo. Temblante estilo italiano para corneta y ecos*. Tonos Comunes y Canciones Comunes Martín y Coll, vol. 31. 3, UME, Madrid, 1986.
  - Anónimo. Tiento de segundo tono de mano derecha*. Martín y Coll, vol. 1, UME, Madrid, 1984.
  - Anónimo. 2 Tientos. 1 de 1º y 1 de 2º tonos*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes. Martín y Coll, vol. 3, UME, Madrid, 1986.
  - Anónimo. Batalla de quinto de tono*. Martín y Coll, vol. 1, UME, Madrid, 1984.
  - Anónimo. Batalla famosa*. Martín y Coll, vol. 1, UME, Madrid, 1984.
  - Anónimo. Entrada de clarines y tres canciones de clarines*. Martín y Coll, vol. 1, UME, Madrid, 1984.
  - Anónimo. Canción 5, 1 de 3; dos clarines, ecos, canción y canción catalana*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes. Martín y Coll, vol. 3, UME, Madrid, 1986.
  - Anónimo. Diez Glosados*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes, vol. 1, UME, Madrid, 1984.
  - Anónimo. Diferencias sobre la gayta*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes II. UME, Madrid, 1985.
  - Anónimo. Discurso de mano derecha para corneta y ecos*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes. Martín y Coll, vol. 3, UME, Madrid, 1986.
  - Anónimo. Dos Medio registro de 2º tono de mano izquierda, uno con dos bajos*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes, II, UME, Madrid, 1985.
  - Anónimo. Dos Obras de lleno de 1r. tono*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes, II, UME, Madrid, 1985.
  - Anónimo. Dos Pasacalles de primer tono*. Martín y Coll, vol. 1, UME, Madrid, 1984.
  - Anónimo. Medio registro de 7º tono de mano derecha*. Martín y Coll, II, UME, Madrid.
  - Anónimo. Medio registro de un tiple, 1er. tono de mano derecha*. Martín y Coll, vol. 1, UME, Madrid, 1984.
  - Anónimo. Minué francés*. Martín y Coll, Vol. I, UME, Madrid, 1984.
  - Anónimo. Nueve Fabordones*. Tonos de Palacio y canciones comunes, vol. 1, UME, Madrid, 1984.
  - Anónimo. Nueve Obras: 3 de 1º; 2 de 3º; 2 de 6º; 3 de 8º*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes, Martín y Coll, vol. 3, UME, Madrid, 1986.
  - Anónimo. Obra de... 1 de 2º tono, 2 de 4º, 2 de 5º, 2 de 6º, 1 de 7º y 1 de 8º*. Martín y Coll, vol. 1, UME, Madrid.
  - Anónimo. Obra de 1r. tono de ecos*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes, II, UME, Madrid, 1985.
  - Anónimo. Obra de 5º tono punto alto*. Martín y Coll, II, UME, Madrid, 1985.
  - Anónimo. Obra de 6º tono y dos de 8º tono*. Martín y Coll, II, UME, Madrid, 1985.
  - Anónimo. Obra de Clarín*. Martín y Coll, vol. 1, UME, Madrid, 1984.
  - Anónimo. Obra de primer tono por B fa BE mi blanca*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes. Martín y Coll, vol. 1, UME, Madrid, 1984.
  - Anónimo. Obra 1er. tono mano izquierda y otra de mano derecha*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes, II, UME, Madrid, 1985.
  - Anónimo. Obras de lleno de 4º y 5º tono*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes, II, Martín y Coll, UME, Madrid, 1985.
  - Anónimo. Tiento de 2º tono partiendo de mano derecha*. Martín y Coll, vol. 1, UME, Madrid, 1984.

- Anónimo. *Tiento de lleno de 2º tono*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes, II, UME, Madrid, 1985.
- Anónimo. *Xacara*. Martín y Coll, UME, Madrid, 1984.
- Cabanilles, *11 tientos y 1 duo: 4 de 1º, 2 de 2º, 3 de 4º y 1 de 5º*, vol. II. Alfons el Magnànim, València, 1987.
- Cabanilles, *14 Tientos, 5 de 1r. 2 de 2º, 1 de 3º, 2 de 4º, 1 de 5º, 2 de 6º, 1 de 8º*, vol. I. Alfons el Magnànim, València, 1986.
- Cabanilles, *14 tientos*. Alfons el Magnànim, València, 1986.
- Cabanilles, *Cuatro Tientos*. Instituto Español de Musicología, Barcelona, 1983.
- Capocio, Gallarda. Tonos de Palacio y Canciones Comunes, II, UME, Madrid, 1985.
- Diego Xarava. *Lleno de tercer tono*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes, II, UME, Madrid, 1985.
- J. Jiménez. *Novena obra de lleno de primer tono sin paso*. Tonos de Palacio y Canciones Comunes. Martín y Coll, vol. 3. UME, Madrid, 1986.
- Pablo Bruna. *Obras Completas*, Diputación Provincial, Zaragoza, 1979.
- Cabanilles, *4 Tientos: 2 de 1º, 1 de 4º y 1 de 5º*, Música Hispana. Instituto Español de Musicología, Barcelona, 1983.
- Diego Xarava. *2 Obra accidental*, Tonos de Palacio y Canciones Comunes, II, UME, Madrid, 1985.
- SIEMENS, Lothar, *Andrés de Sola. Six Tientos*. Orgue et Liturgie. S. Duron, Paris, 1967.
- Antonio Brocante. *Cuatro tientos*, Real Musical, Madrid, 1980.
- José Ximenez. *Tientos*, en prensa, 1988.
- La Torre. *Andrés de Sola, Versos*, en prensa, 1988.
- Sebastián Aguilera de Heredia, *Obras Completas*. Alpuerto, Madrid, 1978.
- VILLALBA, P. Luis; RUBIO, Samuel, *Antología de Organistas Clásicos 1914-1971*, 1971.